

UJTE

UNIVERSAL JOURNAL OF THEOLOGY

e-ISSN: 2548-0952

Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2023 (Haziran/June)

SEYİTHAN CAN, TRANŞÜMANİZM VE İNANCIN GELECEĞİ

Ankara: Tezkire Yayınları, 2022. 163 sayfa.

Değerlendiren/Reviewed by

AYNUR ATAR AKSOY

Arş. Gör. Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam Anabilim Dalı

Research Asistant, Gümüşhane University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Science, Gümüşhane/Turkey

aynuratar55@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8729-0930>

<https://doi.org/10.56108/ujte.1292546>

Makale Bilgisi - Article Information Makale Türü/Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 04/05/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26/06/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 29/06/2023

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ujte>

Seyithan CAN, *Transhümanizm ve İnancın Geleceği*, Ankara: Tezkire, 2022, 163 sayfa.

Son yıllarda dijitalleşmenin etkisiyle ortaya çıkan kavramlardan biri olan Transhümanizm, insanın biyolojik halden mekânîk hale evrilmesini öngören bir tasarım olarak değerlendirilmektedir. Bilim ve teknoloji ile insan hayatının standardı gelişmekte ve her alanda teknolojik materyaller kullanılmaktadır. Ancak batılılaşma döneminde yaşanan gelişmelere tepki gösterilerek meselenin din-bilim çatışması haline getirilmesi gibi bugün de teknolojiden en üst düzeyde faydalanmak yerine dışlayıcı ve reddedici söylemlere başvurulmaktadır. Dolayısıyla transhümanizm bugün reddedilen, şeytan işi bir iş, dinin yerine geçecek yeni bir din, dini ortadan kaldıracak din dışı bir hareket, Tanrı'nın yarattığı insanı değiştirmeyi öngördüğü için Tanrı'ya başkaldırı olarak değerlendirilmektedir.

Batı'da hem bilimsel hem de akademik anlamda bir karşılığı olan transhümanizm Türkiye'de henüz son yıllarda akademik çalışmalara konu olmaktadır. İlahiyat alanında yazılan birçok eserde transhümanizm değerlendirilirken gelişmelerin insan ve insanlığa faydası göz ardı edilmektedir. Daha çok Müslüman kimliğin klasik bakış açısı ile meseleye yaklaşılmakta ve Tanrı-İnsan ilişkisinde insan yok sayılarak Tanrı'yı sonsuz yüceltmek amacıyla insana değer veren her şey reddedilmektedir. Bu anlamda tanıtımını yapacağımız Seyithan Can'ın *Transhümanizm ve İnancın Geleceği* adlı eseri Türkiye'de Kelâm alanında yapılan ilk çalışmalardan biri olması bakımından önem taşımaktadır.

Eserin içeriğine baktığımızda yazar eseri giriş ve üç bölüm olmak üzere kaleme almaktadır. Birinci bölümde Transhümanizmin kavramsal çerçevesi, hedefleri ve temel referanslarını, trashümanizmin ne olduğunu, iddialarını, çeşitlerini, transhümanizmi oluşturan yapı taşlarını aktarmaktadır. Trans-human, post-human, tekillik kavramlarının ifade ettiği anlamları, transhümanist akımlar olarak kabul edilen Liberter, Demokratik, Ekstropyanizm akımlarının taşıdığı ideolojileri, transhümanizmin teknolojiye dayalı amaç ve iddialarını, bu amaç ve iddiaların ütöpik gibi görünse de esasında bilimsel verilere dayandığını açıklamaktadır. Yazar son olarak bu bölümde transhümanizme kaynaklık eden nanoteknoloji, biyoteknoloji, enformasyon teknolojisi, sanal gerçeklik, bilişsel bilim, yapay zekâ, siborg (cyborg) teknolojileri hakkında geniş bilgiler vermektedir.

İkinci bölümde yazar varlık yaklaşımı, bilgi kaynakları ve yöntem açısından transhümanizm-kelâm ilişkisi üzerinde durmaktadır. Ancak yazar her ikisi arasında ilişki kurabilmek için meselenin özü olan din-bilim tartışmaların tarihsel serencamına değinmektedir.

Din ve bilimin birbirinden farklı alanlar olarak inşa edilmesi Tanrı anlayışını da etkilemektedir. Zamanla bilimin ortaya koyduğu verilerin Tanrı tasavvuruyla veya din anlayışıyla çeliştiği gerekçesiyle reddedilmektedir. Bunun neticesinde bilimsel verilerle ortaya koyulan gerçeklikler Tanrı'nın alanını daraltmakta ve Tanrı'ya yer açmak için bilime karşı olmak gerekmektedir. Nitekim yazara göre öyle de olmuştur. Birçok dini meselede akıl geri planda bırakılarak akıl dışı unsurlar meselenin çözümüne konu olmuştur.

Can bu bölümde Kelâm'ın bilgi anlayışı ile transhümanistlerin bilgi anlayışı arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durmuştur. Ona göre

transhümanistlerin akli ve ampirik bilgiyi kabul etmeleri, kelâm âlimlerinin akli ve duyu organlarını kesin bilgi kaynağı kabul etmeleri benzer bir noktadır. Ancak kelâm âlimlerinin akli rasyonel akıl değil, vahyi göz önünde bulunduran, Tanrı tasavvuruna göre şekillenen bir akıldır. Transhümanistler ise rasyonel akli yani deneyle ispatlanamayan hiçbir şeyin varlığının kabul edilmediği akli benimserler. Aynı zamanda kelâm âlimleri vahyi de kesin bilgi kaynağı olarak kabul etmektedir. Transhümanistler ise metafizik unsurları pozitivist akla uygun olmadığı gerekçesiyle reddetmektedir.

Yazar transhümanistlerin ve kelâm âlimlerinin âlem tasavvuru üzerinde de durur. Birçok transhümaniste göre âlemin yaratılışı ve devamlılığı konusunda herhangi bir doğaüstü güç veya kurum yoktur. Âlemin varoluş süreci evrime dayanır. Âlemdaki türler sürekli evrim halinde dinamik biyolojik sistemlerdir. Kelâm âlimlerine göre âlem Tanrı tarafından belirli amaçlar için yokluktan varlığa çıkarılmıştır. Tanrı her an yaratma halindedir. Transhümanistlerin iddia ettiği gibi âlemden materyalist zorunlu bir nedensellik yoktur. Dolayısıyla yazar âlem anlayışlarından hareketle kelâm âlimleri ve transhümanistlerin âlem anlayışlarının uyuşmadığı sonucuna varmıştır.

Transhümanistler insanın evriminin sonu olmadığını aksine daha iyi, bilinçli, donanımlı ve teknolojik evrimin başlangıcı olduğunu ifade ederler. İnsan vücudu bugünkü mevcut halinden daha iyiye evrimleştirilebilir. Evrim içerisinde dine herhangi bir yer ayırmayan transhümanistler evrim anlayışlarını Tanrı'yı dışlayan tarzda ele alırlar. Ancak Can'a göre Tanrı'nın yarattıklarına her an müdahale etmesi veya her an yaratır halde olmasından hareketle evrim, Tanrı'nın birçok yaratma modelinden biri olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla metafizik ve dinsel unsurlar evrimle çatışmayan aksine uzlaşan hale getirilebilir.

Ontolojik olarak insanın ruhu ve bedeni birbirinden farklı özellikte olmasına rağmen her ikisi de birbiriyle ilişkili bir bütündür. Ancak transhümanistler ruhu reddeder. Onlara göre ruhun karşılığı madde ve enerjidir. İnsanı insan yapan şey zihindir. Zihin de bedenin bir ürünüdür. Dolayısıyla onlar beden ve ruh yerine zihin ve bedeni koymaktadırlar. Ancak Klasik İslam düşüncesinde ruh hem canlılığı hem de tekâmül sürecini ifade etmektedir. Ayrıca insanın ilahi yönü de dikkate alındığında ruhun anlamı yok sayılamamaktadır. Ancak yazar klasik teolojideki ruh kavramı üzerinde oluşturulan anlayışın gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koyar. Aynı zamanda yazar kelâmın zamana göre değişen ve farklılaşan yönüne değinmektedir. Bu minvalde beden, ruh ve beyin yapısı arasındaki ilişkinin mahiyetine yönelik geleneksel yaklaşımlar yeniden değerlendirilmelidir. İnsanın görünen bedeninin arkasında ayrı bir yönü olmadığını kabul etmek insanı değersizleştirme çabası değildir. Bilimsel verileri göz önünde bulundurarak bir ruh tanımını yapmak gereklidir. Yazar bu doğrultuda transhümanistlerin ruha verdiği anlamdan hareketle ruhu iki şekilde tanımlamaktadır. Birincisi insana canlılığını veren enerji. İkincisi biyolojik sürecin getirmiş olduğu yetkinlik olarak insan karakter ve yönelimini ifade eden zihin veya bilinç.

Son olarak bu bölümde Can, var olan insanın kusurlu veya eksik olmasından hareket eden transhümanistlerin, insan doğasını; devam eden, henüz

tamamlanmamış bir proje olarak gördüklerini aktarmaktadır. Onlara göre insanın olağanüstü yaratılışının beden gibi sınırları olan bir yapıya hapsedilmesi acımasız

bir durumdur. Aynı zamanda kusurlu insan yapısını teknolojik gelişmelerle kusursuz hale getirmek gerekmektedir. Bu anlayış Klasik İslam düşüncesine göre Tanrı'nın Kur'an'da da ifade ettiği gibi mutlak güç ve kudreti ile yarattığı "en güzel, en mükemmel insan" tanımlamasına ters düşmektedir. Bununla birlikte bu anlayış kadir-i mutlak olan Tanrı'nın en mükemmel yaratmaya güç getiremediği gerekçesiyle gücünün sorgulanmasına yol açmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında klasik teolojide transhümanistlerin mükemmel insan tasavvurunun Tanrı'nın yarattığı insana karşı bir başkaldırı olarak algılanması transhümanistlerin ve iddialarının ciddi şekilde eleştirilmesine sebep olmaktadır. Ancak yazar Kur'an'da geçen "en güzel insan" tanımlamasının fiziki özelliklere değil akla atıf yapması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim fiziki özellikler dikkate alındığında insan gayet kusurlu, sınırlı ve güçsüz görünmektedir. Can'a göre insana yapılan ontolojik müdahale (insanın fiziki veya varoluşsal özelliklerine müdahale) Tanrı'nın yaratmasına müdahale olarak kabul edilmemelidir. Eğer öyle kabul edilirse Tanrı'nın güç ve kudreti de tartışmaya açık hale gelecektir. Tanrı âlemi ve insanları yarattıktan sonra işleyişin düzeni için kanunlar koymuştur. İnsanlarda doğuştan var olan eksiklikler bu kanunun bir parçası kabul edildiği gibi insan için yapılacak yeni gelişmeler de bu kanunun bir parçası kabul edilmelidir.

Üçüncü bölümde yazar kelâm ilminin problemleri bağlamında transhümanizm ve kritiği konusunu ele almaktadır. Yazar burada transhümanizmin amaçları ve iddiaları bağlamında kelâm ilminde de tartışılan konulara değinmektedir. Örneğin genetik müdahale ile yapılan insan yapılandırmasının Tanrı'nın yarattığını değiştirme veya Tanrı'nın yarattıklarına müdahale olup olmadığını tartışmaktadır. Transhümanistler insanın morfolojik özgürlüğünden bahsederler. Morfolojik özgürlük kişinin yaşama hakkı gibi bedenine ait hakkı ifade etmektedir. Onlara göre insanın bedeni özgür değilse diğer sahip olduğu haklar da önemsiz hale gelmektedir. İnsan bedeninde herhangi bir değişiklik yapma hakkına sahiptir.

Can burada çözüm olarak Tanrı ve insanın etkinlik alanlarının yeniden belirlenmesi gerektiğini sunmaktadır. Bilimsel uygulamalarda varılan sonucun Tanrı'nın eylem alanına zarar verdiği gerekçesiyle reddedilmesi ve insana bu sebeple herhangi bir etki alanı bırakılmaması, etki alanlarının yanlış tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. İnsanın eylem alanındaki fiilini Tanrı'nın eylem alanında kabul etmek din-bilim çatışmalarını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla genetik biliminin bilimsel verileri insanın eylem alanı içinde ve Tanrı'nın da bu eylem alanı içerisinde insanın istediği fiili işlemesine irade gösterdiği kabul edilmelidir.

Genetik müdahaleler gibi klonlama ve bedenlerin dondurulması da insanın fiillerinin imkân alanı içerisinde değerlendirilmelidir. Transhümanizmin iddiaları gerçekleştiğinde bu, Tanrı'nın eylem alanına müdahale demek değildir. İslam dini açısından bakıldığında bedenlerin dondurulduktan sonra dünya hayatında yeniden canlanması mümkün görünmemektedir. İslam bunun karşılığında yeniden dirilme ve ahiret hayatını sunmaktadır. Ancak burada mesele insanların gerçekleşmeme

ihtimalini göz önünde bulundurarak yeni bir hayat vaadiyle bedenini dondurması gerçeğidir. İnsanın bedenini dondurma isteğinin arka planı araştırılmalı, içerisinde bulunduğu psikolojik durumu, kaygıları, çaresizliği, Tanrı tasavvurundaki eksiklikler, ahiret inancı gözden geçirilmelidir.

Tanrı insanları yarattıktan sonra hayatlarını daha iyi idame ettirebilmeleri için rasyonel akıl vermiştir. İnsan rasyonel aklıyla insan hayatını kolaylaştıracak bilim ve teknoloji üretebilmektedir. Bu, esasında Tanrı'nın insana verdiği önemi de göstermektedir. Yarattığı hiçbir varlıkta bu özellik bulunmamaktadır. İnsana verilen bu imkânın Tanrı tarafından verildiği ve izninin olduğu düşünülürse Tanrı'nın insana vermiş olduğu özgürlük alanının klasik teolojide bilinenden daha geniş olduğu görülmektedir. Her şeyi yasaklayan veya sınırlayan bir Tanrı tasavvuru insanları dinlerden uzaklaştırmaktadır. Şayet gelişime ve değişime karşı olan bir Tanrı tasavvuru olsaydı insanlık bugün teknolojik gelişmelerini tamamlayamamış ilkel topluluklardan öteye gidemezdi.

Transhümanistlerin insanlığın tek ortak düşmanı olarak kabul ettiği ölümsüzlüğe yazar eserinde geniş yer vermektedir. Genetik ve biyoteknoloji ile ortalama yaşam süresinde ciddi artışlar görünmektedir. Bu anlamda yapılan çalışmalar özellikle sağlık alanında ciddi şekilde insan hayatını iyileştirmek için kullanılmaktadır. Transhümanistler gelişmeleri daha da ilerleterek yaşlandıkça meydana gelecek hasarları yok etmeyi ve biyolojik yaşlanma sürecini tersine çevirmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda insan zihninin bir robota veya mekânik bedene aktarımı ile sanal ölümsüzlük çalışmaları da yapılmaktadır. Böylelikle insan bedenini yok olsa da onu var eden en önemli öge olan zihnin başka bir beden veya robotta yaşamasıyla ölümsüz olabilir.

Yazar meseleye İslam dini açısından baktığında transhümanizmin ölümsüzlük iddiasının imkân dâhilinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak her iki düşünce arasındaki fark ölümsüzlüğün nerede gerçekleşeceği noktasındadır. Transhümanistler ölümsüzlüğün dünyada gerçekleşeceğini iddia ederken İslam dini bu dünyada öldükten sonra yeniden dirilmeyle ahirette ölümsüzlüğün hak olduğunu belirtir. Dolayısıyla İslam dini dünya hayatı için ölümsüzlüğü mümkün görmemektedir.

Can, transhümanistlerin ölümsüzlük olarak iddia ettikleri anlayışın yaşam devam ettiği sürece hayatta kalma olduğunu ifade etmektedir. Yani yaşamın uzatılması şeklinde nitelenmektedir. Nitekim ezeli ve ebedi varlık, başka bir varlık tarafından yaratılmayan varlıktır. Varlığı kendinden olan, var olmak için başka varlığa ihtiyaç duymayan ve sonsuz varlığa sahip olan varlık ise kadim varlıktır. İnsan da varlığını kendi başına devam ettiremeyen, başkası tarafından yaratılmaya muhtaç bir varlıktır. Dolayısıyla insanın sonradan başka bir varlığın müdahalesi ile ebedi varlık olması mantık ilkelerine aykırıdır. Nitekim Harari'nin "Daha doğru ifade etmek gerekirse, ölümsüz olmayacağız ama ecelimizle de ölmeyeceğiz." şeklindeki söylemi transhümanistlerin ölümsüzlük kavramına yükledikleri anlamı daha iyi ifade etmektedir. Sonuç olarak İslam'ın öngördüğü ölümsüzlük ile transhümanistlerin iddia ettiği ölümsüzlüğün en önemli ayrımı ölümsüzlüğün gerçekleşeceği mekândır.

Yaşamın uzatılması meselesi beraberinde ecel problemini ortaya çıkarmaktadır. Klasik İslam düşüncesine göre Tanrı'nın tayin ettiği ecelin değişmesi ve başka bir ecel tayin edilmesi Tanrı'nın hükmünün değişmesi demektir. Ancak Can, kelâm ilminde ecelin değişebileceğini kabul eden âlimler olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla uzamış yaşam anlayışı ve ecelin insanın elinde olması İslam düşüncesinde herhangi bir problem teşkil etmemekte ve Tanrı anlayışına herhangi bir zarar vermemektedir.

Yine İslam düşüncesinde kabul edilmeyen kavramlardan biri olan, insan geninde var olan özelliklerin henüz doğmadan değiştirilmesi anlamına gelen öjeni, insanı genetik olarak kontrol altında tutarak ve ayıklayarak insan neslini ıslah etmeyi amaçlamaktadır. Bu amacın neticesinde tasarım ürünü bebekler ve genetik olarak üstün özelliklere sahip insan nesli ortaya çıkmaktadır. Yazarımız bu konunun Tanrısal değil ahlaki bir konu olduğunu, ebeveynlerin çocuklarının fiziksel özelliklerini seçmelerinin Tanrısal açıdan bir problem teşkil etmediğini ifade etmektedir.

Transhümanizmin posthuman türünde cinsiyet için bir sınır veya ayırım düşünmemesi en önemli iddialarından biridir. Ancak yazar bu konudaki iddiaların İslam düşüncesinde kabul edilmeyeceğini vurgulamaktadır. Ayrıca Lut kavminin aşırı uygulamaları neticesinde helak edildiğini ve transhümanistlerin neslin helakine sebebiyet verecek uygulamalarının Kur'an tarafından reddedildiğini ifade etmektedir. Yazar Transhümanizmin cinsiyet ayrımı yapmamasını Kur'an'da Lut kavmine yapılan muamelelerden yola çıkarak eleştirmiş ve bu eleştirilerine eserinde genişçe yer vermiştir.

Neticede transhümanizm insan hayatında her geçen gün yer edinmektedir. İnsanlığın var olduğu ilk andan bu yana her alanda yapılan gelişmeler ve bu yeniliklerin insan hayatında yer edinmesi esasında her insanın bir transhümanist olduğunu göstermektedir.

Yazara göre bugün yapılması gereken transhümanizmin potansiyel faydaları üzerinde durmaktır. Hâlihazırda devam eden açlık, savaş, afet ve ölüm gibi olguların ortadan kaldırıldığı, herkesin eşit hak ve imkânlarla sahip olduğu yeni dünya düzeni kurma ihtimali, insanlık için bir umut olarak yaşatılmalıdır. Ayrıca transhümanizmi dini veya din dışı şeklinde nitelemekten ziyade transhümanizm ve Tanrı kavramının beraber inşa edilebileceği bir vizyonun üzerinde durulmalıdır. Aksi durumda inancın yeni dünyanın geleceğinde tutunması ve yer edinmesi pek mümkün görünmemektedir.

Seyithan Can'ın kaleminden çıkan bu eser, transhümanizmin nasıl anlaşılması gerektiği ve kelâm ilminde ne ifade ettiğinin incelenmesi açısından oldukça önemlidir. Can, transhümanizm ile ilgili ortaya koyulan klasik bakış açılarından farklı olarak transhümanizmi insanlığın önünde bir set olarak görmeyen, insanlığı geliştiren, insanlığın yararına olumlu anlamda kullanılacak bir hareket olarak kabul etmektedir. Ayrıca transhümanizmin ölümsüzlük, özgürlük gibi iddialarını Kur'an'dan deliller getirerek kelâmi kimlikle ele alması bakımından son derece önemlidir. Yazar her meseleye tek tek ayrıntılı şekilde değinmektedir. Sade ve anlaşılır dili meselenin özünün toplumun tüm kesimleri tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Tüm bu yönleriyle eser hem transhümanizmi güncel

kelâm meselesi haline getirmekte hem de kelâm alanında transhümanizm çalışan araştırmacıların temel referans kitaplarından biri olmaktadır.